

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Височіної Надії Леонідівни «Психологічне забезпечення у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті», представлену в спеціалізовану вчену раду Д 26.829.02 Національного університету фізичного виховання і спорту України для захисту на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Актуальність дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Височіної Н.Л. присвячена актуальній проблемі – аналізу психологічного забезпечення в сучасному спорті. Дане питання тісно пов'язане з розвитком системи підготовки спортсменів, і тому автор вибирає вірне рішення розробки даної проблеми із систематизацією методик визначення психологічних особливостей спортсменів.

Дослідження Височіною Н.Л. присвячено систематизації методів психодіагностики для забезпечення психологічного супроводу спортсменів в спорті вищих досягнень. Психодіагностика (від грец. Ψυχή - душа, і грец. Διαγνωστικός - здатний розпізнавати) - галузь психології, яка розробляє теорію, принципи та інструменти оцінки і вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Перед дослідником стояло досить складне завдання систематизувати існуючі методи і засоби психодіагностики і підібрати найбільш адекватні для спортивної практики. Складність цього завдання полягає в тому, що засоби сучасної психодіагностики вельми різноманітні. Їх класифікація різна в різних літературних даних. Засоби сучасної психодіагностики поділяються на дві групи: строго формалізовані методики, і методики малоформалізовані.

До строго формалізованих методик відносяться тести, опитувальники, деякі методики проєктивної техніки і психофізіологічні методики. Малоформалізовані методики - це спостереження, бесіди та інтерв'ю, аналіз продуктів діяльності. У дослідженні Височіною Н.Л. використовувалися тести обох груп. Таким чином актуальність представленої роботи полягає в необхідності систематизації існуючих психодіагностичних методик для їх найбільш ефективного застосування в спортивній практиці.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Височиної Н.Л. «Психологічне забезпечення у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті» відповідає вимогам теорії та методики олімпійського і професійного спорту, а також вимогам сучасного суспільства, є актуальною і своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до «Зведеного плану НДР в сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за темою 2.24 «Підвищення ефективності тренувальної і змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів дозволеними способами і методами відновлення і стимуляції працездатності» (№ державної реєстрації 0111U001731) та «Зведеного плану НДР в сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.» Міністерства освіти і науки України за темою 2.33 «Здоров'язберігаюча технологія підвищення ефективності тренувальної та змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів» (№ державної реєстрації 0114U001532). Автор – співвиконавець тем. Внесок здобувача полягає в удосконаленні теоретичних основ психологічного забезпечення підготовки спортсменів, розробці концепції психологічного забезпечення у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті та її впровадження у підготовку збірних команд України.

Наукова новизна. Оскільки психологічні аспекти часто ви виступають вирішувальним фактором в результаті змагальної діяльності, психологічна діагностика і психологічний супровід є актуальним на всіх етапах підготовки спортсменів.

У цьому зв'язку, до найбільш значних аспектів наукової новизни роботи Височиної Н.Л., на наш погляд, належать наступні: вперше розроблено та теоретично обґрунтовано концепцію психологічного забезпечення в системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті. У запропонованій концепції поєднуються методологія проведення психодіагностичних досліджень та система психологічної корекції особистості спортсмена в олімпійському

спорті у взаємозв'язку з етапами багаторічного вдосконалення з урахуванням особливостей змагальної діяльності окремих видів спорту згідно з олімпійською класифікацією; вперше сформовано систему знань про психологічне забезпечення підготовки спортсменів в олімпійському спорті і методологія її практичної реалізації

Практичне значення отриманих результатів полягає у – впровадженні розробленої системи психологічного забезпечення у підготовку національних збірних команд України з хокею на льоду, плавання, стрибків у воду, тхеквондо, веслування на байдарках і каное тощо (2014, 2015, 2016), що дозволяє оптимізувати результати та вдосконалити організацію процесу їх підготовки; розробці та апробації комплексу практичних рекомендацій для реалізації програми психологічного забезпечення на різних етапах багаторічного вдосконалення, що дозволяє підвищити ефективність змагальної діяльності спортсменів України

Дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. У ній вирішена важлива проблема сучасної теорії та методики олімпійського і професійного спорту - розробка пропозицій щодо психологічного супроводу спортсменів високої кваліфікації, що є істотним внеском у сучасну теорію спорту, має значні перспективи для наукового розвитку і практичного застосування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані в дисертації, достатньою мірою обґрунтовані експериментальними даними, відповідають меті та завданням роботи. Ступінь достовірності отриманих результатів забезпечується кількістю та якістю матеріалів щодо аналізу різних методик психодіагностики для підвищення якості тренувально-змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів.

У дослідженнях використаний великий діапазон теоретичних, педагогічних методів дослідження - загальнонаукові (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення; порівняння та аналогія; індукція, дедукція);

аналіз друкованих та електронних джерел інформації; опитування і спостереження; експертна оцінка; методи математичної статистики.

Літературний огляд представлений 497 джерелами.

Це забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості положень, які розроблені в дисертації.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота викладена на 478 сторінках основного тексту, містить достатню кількість таблиць і рисунків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, сформульовано мету і завдання дослідження, представлено методологію дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, подано інформацію щодо апробації її результатів та публікацій за темою дисертаційного дослідження.

У першому розділі Розглянуто вплив психологічних факторів на тренувальну та змагальну діяльність спортсменів як комплексу внутрішніх та зовнішніх складових, що формують світогляд та поведінку спортсмена і значною мірою визначають його результативність.

Досліджено особливості психодіагностики та психокорекції як базових складових психологічного забезпечення спортивної діяльності та визначено їх структурні елементи. У структурі психодіагностики виділено три напрями досліджень: психодіагностика психічних пізнавальних процесів, властивостей особистості та емоційних станів спортсмена. До структури психокорекції належать: навчальні та розвивальні тренінгові програми, психологічне консультування, психотерапевтичні прийоми для розвитку або зміни певних психічних навичок, зумовлених вимогами конкретного виду спорту, реабілітаційні заходи та інше.

Вивчення сучасних наукових поглядів дозволило дослідити види та особливості психологічного контролю, що охоплює різні аспекти психологічної підготовки спортсменів і дозволяє ефективно управляти тренувальною та змагальною діяльністю. При цьому відмічається, що

необхідність управління психічним станом зводиться до мінімуму для спортсмена з високим рівнем розвитку самоконтролю та емоційно-вольових якостей.

Зроблено висновок, що дослідження теперішнього стану системи психологічних знань про підготовку спортсменів, а також накопиченого практичного досвіду вітчизняних і зарубіжних вчених для вирішення питань і актуальних проблем психологічної підготовки в олімпійському спорті, виявлення і аналіз чинників впливу психологічної складової на ефективність змагальної діяльності спортсменів з урахуванням вимог і тенденцій олімпійського спорту, удосконалення алгоритму психологічного контролю в спорті та інші наукові напрями, є пріоритетними завданнями сучасної психології спорту, які вимагають пильної уваги фахівців.

У другому розділі описано та обґрунтовано систему методів дослідження, що взаємно доповнюють один одного та адекватні об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження. Дослідження проводилось в чотири етапи.

У третьому розділі дисертації, узагальнюючи дані спеціальної літератури розробити методологію проведення психодіагностичних досліджень в олімпійському спорті й обґрунтувати доцільність її застосування, що сприяло удосконаленню алгоритму психодіагностики. У структурі методології виділено ключові блоки: стратегія реалізації, формулювання цільових настанов і завдань реалізації, принципи, методи і напрями психодіагностики в олімпійському спорті, а також форми її реалізації та критерії оцінювання психологічних характеристик спортсменів. На прикладі представників чотирьох видів спорту показано особливості та відмінності психологічного профілю спортсменів як наочна реалізація алгоритму застосування методології психодіагностичних досліджень в олімпійському спорті. З урахуванням сучасних потреб змагальної діяльності та на основі вивчення структури особистості спортсмена, дослідження її окремих складових та виявлення їх впливу на змагальну діяльність, розроблено

комплексну програму психодіагностичних досліджень, яка містить у собі ряд методик, що характеризують основні психічні якості особистості спортсмена.

У четвертому розділі визначено основні психологічні фактори, що впливають на підготовку спортсменів, а також розглянуто зміст і форми їх прояву в змагальній діяльності. На основі даних експертної оцінки показано, що до найбільш значущих факторів належать мотиваційний, вольовий і психофізіологічний, а найбільш затребуваним і перспективним для вивчення фактором є інтроспективний. Розраховані і проаналізовані інтегральні показники психологічних факторів, що впливають на змагальну діяльність в олімпійському спорті, виявлено їх взаємозв'язки і пріоритетну значущість. Вивчено локальний вплив психологічних факторів на результативність спортсменів в олімпійських видах спорту (ігрових, циклічних, складнокоординаційних та єдиноборствах). Сформовано систему психокорекції на основі врахування впливу психологічних факторів на підготовку спортсменів. У структуру системи входять комплекси методів психокорекції, що відповідають змістовній складовій кожного психологічного фактора.

У п'ятому розділі представлено результати оцінювання індивідуально-психологічних характеристик спортсменів, що спеціалізуються в різних видах спорту. Для представників ігрових видів спорту ключові напрями психологічного забезпечення полягають в наступних положеннях: вибір ігрового амплуа, підтримання сприятливого мікроклімату в команді і створення психологічно комфортної атмосфери, контроль над емоційним станом спортсменів і формування стану оптимальної бойової готовності, формування у гравців навичок саморегуляції і самоаналізу власної поведінки у грі.

Вивчення психічних властивостей особистості у спортсменів, що спеціалізуються в єдиноборствах, свідчить про те, що психологічні чинники посідають важливе місце в системі їх підготовки до змагань і пов'язані з розвитком процесів уваги, мислення і сприйняття в поєднанні зі здатностями

до тимчасово-просторового орієнтування. Під впливом інтенсивних фізичних навантажень у них формується сильна і врівноважена нервова система, а також розвиваються яскраво виражені вольові якості.

Вивчення взаємозв'язку гендерних особливостей особистості й рівня стресу як інтегрального показника психічної адаптації організму у спортсменів – представників складнокоординаційних видів спорту свідчить про важливість урахування даних характеристик при розробці програм психологічної підготовки.

Проведений аналіз особливостей психічних властивостей особистості у представників різних видів спорту свідчить про наявність певних характеристик їх прояву і можливості удосконалення в динаміці тренувального процесу механізмів їх регуляції.

У шостому розділі розглянуто процес багаторічного вдосконалення, що включає дві стадії – підведення спортсмена до піка його можливостей та їх реалізацію, з позиції психологічного забезпечення. Сформульовано завдання психологічного забезпечення спортсменів, з урахуванням динаміки психічних функцій (мислення, почуття, інтуїція, відчуття), та відповідні їм рекомендації, що сприяють практичному втіленню цих завдань у спортивну практику, на різних етапах багаторічної підготовки. Визначено особливості психологічного забезпечення у річному циклі підготовки, а саме, сформульовано провідні напрями психодіагностики та психокорекції, що використовуються у практичній підготовці спортсменів, та визначено їх відмінності залежно від періоду річного циклу. Сформульовано основні завдання психологічного забезпечення підготовки спортсменів у річних макроциклах олімпійського чотирирічного циклу з урахуванням досвіду їхньої участі у змаганнях.

У сьомому розділі «Аналіз і узагальнення результатів досліджень» сформульовано основні результати дисертаційної роботи відповідно до мети і завдань дослідження, які дозволили вирішити актуальну наукову проблему, сформувати цілісну систему знань про вдосконалення засад розвитку психологічного супроводу в спорті вищих досягнень. Охарактеризовано

теоретичну і практичну значущість отриманих результатів, обговорено дискусійні питання.

У ході досліджень було отримано три групи даних: ті, що підтверджують, доповнюють і абсолютно нові, які складають цілісну систему наукових знань про психологічний супровід в спорті вищих досягнень.

У висновках дисертації викладено основні результати роботи, кількісні та якісні характеристики отриманих результатів з обґрунтуванням їх достовірності.

Повнота викладу матеріалів дисертації в роботах, які опубліковані автором. Результати проведених досліджень широко висвітлені автором в друкованих роботах: по темі дисертації опубліковано 55 робіт, з них 2 монографії, 27 статей у фахових виданнях України, 14 з яких включено до міжнародних наукометричних баз, 4 – в зарубіжних виданнях; 11 публікацій апробаційного характеру; 10 публікацій додатково відображають наукові результати дисертації, з них 1 навчально-методичний посібник, 2 патенти.

Матеріали дисертаційного дослідження обговорювалися на міжнародних конгресах і конференціях.

В опублікованих роботах і авторефераті досить повно викладено теоретико-методичні основи розробки і впровадження психологічного супроводу спортсменів високої кваліфікації.

Дисертація та автореферат написані грамотно, лаконічно, науковим стилем. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації.

Зауваження щодо змісту дисертації та автореферату. Поряд із зазначенням позитивних аспектів дисертації ми змушені зробити наступні зауваження.

1. Викликають дискусію третє, четверте та п'яте положення наукової новизни. Методологія психодіагностичних досліджень з урахуванням специфіки змагальної діяльності, віку, статі, рівня кваліфікації спортсменів представлена в дослідженнях В.С. Лизогуба, Г.В. Коробейнікова та інших авторів. Представлені в роботі методи психічної корекції відомі з початку 20 сторіччя, тому в четвертому положенні новизни роботи слово «сучасні» зайве. Те ж саме стосується п'ятого положення новизни: технології психологічного

впливу, представлені в роботі, були відомі як в Стародавньому Світі, так і на сучасному етапі.

2. На наш погляд, є дискусійним твердження автора «У більшості представників циклічних видів спорту відмічається низький рівень фізіологічного стресу, що пов'язано зі специфікою їх рухової активності і висуває певні вимоги до особливостей функціонування їхньої нервової системи. Оскільки такі показники відображають тип реагування сильної нервової системи, яка стійка до подразників, у даному випадку корекція психічного стану (зокрема, психічної адаптації), спортсменам не потрібна». По-перше, у представників циклічних видів спорту не може бути низького рівня фізіологічного стресу, оскільки ці види спорту вимагають максимального прояву фізичних якостей. По-друге, ще І.П. Ільїним було проказано, що у представників циклічних видів спорту зустрічається будь-який тип нервової системи. У спринтерів часто – слабкий, з високою рухливістю нервових процесів. У стаєрів – сильний, часто інертний, але зустрічаються спортсмени-стаєри також із слабким типом нервової системи, які перемагають за рахунок вміння виконувати тривалу монотонну роботу. Крім того, психологічна корекція потрібна також і спортсменам із сильним типом нервової системи.

3. Дев'ятий висновок занадто великий. Взагалі, висновки сформульовано як аналіз результатів, а не як конкретні твердження.

4. Сучасні методи психодіагностики передбачають застосування комп'ютерних засобів оцінки. Але в дослідженні такі засоби не застосовувались.

5. Не коректно представлено бібліографічний опис деяких публікацій автора. Зокрема, журнал «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту» з 2015 року входить в базу Web of Science, що не вказано в списку праць автора. Крім того, з 2013 року журнал видається виключно англійською мовою, і тому представлення бібліографічного опису на українській мові не є вірним.

Однак зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи і не знижують наукову і практичну значимість отриманих результатів.

Висновок

Дисертаційна робота Височіної Надії Леонідівни «Психологічне забезпечення у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті», яка представлена на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт, є закінченою науково-дослідницькою працею, відповідає вимогам пунктів 10 та 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, які пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту.

Доктор наук
з фізичного виховання та спорту, професор
завідувач кафедри олімпійського
і професійного спорту та спортивних ігор
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Ж.Л. Козіна

